

המזכירות הפדגוגית
אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית

מערכת שידורים לאומית

מפמ"ר עברית: תומר בוזמן

ייעוץ דידיקטי ואקדמי: ד"ר עליזה עמיר

פיתוח: נועה בן חמו, ד"ר עליזה עמיר, יעל נזר

חלון מורה
אין למקם מידע

שם השיעור: הגדרה מילונית ויחסים בין מילים

המקצוע ואוכלוסיית היעד: לשון, כיתה ט'

שם המורה: נועה בן חמו

מתוק כשמר לי / אליעד נחום

"שנינו הפכים, אני דג ואת נחש.."

האם מתוק הוא ההפך ממר? האם דג הוא ההפך נחש?

מתוק (מילון אבן שושן)

מְתוּק תר"ז [מן מתק] 1 ח' בעל טעם פְּטַעַם הסֶפֶר או הַדְּבֶשׁ
(בגוד אל -מר-, או -חמוץ-): "מה-מתוק מדבש?" (שופטים
יד יח). "נפש שבעה תבוס נפת, ונפש רעבה - כל-מר מתוק"
(משלי כו ז). "שמים מר למתוק, ומתוק למר" (ישעיה ה כ). "החֵיב
בשקדים המרים סטור במתוקים, החֵיב במתוקים סטור במרים"
(חולין א ה). "רבוננו של עולם, יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין
בידה, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר-ודם" (עירובין
יח:). 2 [בהשאלה] נעים, ערב: "מתוקה שנת העבד" (קהלת ה יא).
"ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש" (קהלת יא ז). "תנומתי
וחלומי המתוק הססיקו" (ביאליק, צפריירים). "ושוב טעמתי טעם
הבדידות המתוקה שהייתי מחבב כל ימי" (עגנון, אורח 259).
3 ו' מתק, מתיקות, עסיסיות: "ותהי בפי כדבש למתוק"
(יחזקאל ג ג). "משִׁיבֵשׁ הַמֶּתוּק" (שביעית ג א). - [מתוקה, מתוקים,
מתוקות]

מהי המשמעות המתאימה למילה מתוק המופיעה בשיר?

"את עושה מתוק
כמו בוב כשמר לי,
בלילות קרים את חסרה.
צובעת את השמש באדום.."

מתוק חר"ו [מן מתק] 1 ח' בעל טעם פטעם הספר או הדבש
(בגוד אל -מר-, או -חמוץ-): "מה-מתוק מדבש?" (שופטים
יד יח). "נפש שבעה תבוס נפת, ונפש רעבה - כל-מר מתוק-
(משלי כו ז). "שמים מר למתוק, ומתוק למר" (ישעיהו ה כ). "החייב
בשקדים המרים סטור במתוקים, החייב במתוקים סטור במרים-
(חולין אה). "רבוננו של עולם, יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין
בידה, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר-ודם" (עירובין
יח:). 2 [בהשאלה] נעים, ערב: "מתוקה שנת העבד" (קהלת ה יא).
"ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש" (קהלת יא ז). "תנומתי
וחלומי המתוק הססיקו" (ביאליק, צפרייריס). "ושוב טעמתי טעם
הבדידות המתוקה שהייתי מחבב כל ימי" (עגנון, אורח 259).
3 ו' מתק, מתיקות, עסיסיות: "ותהי בפי כדבש למתוק"
(יחזקאל ג ג). "משויבש המתוק" (שביעית ג א). - [מתוקה, מתוקים,
מתוקות]

ובקשר לשאלה האם דג הוא הפך מנחש...

תשובת האקדמיה ללשון העברית:

לעיתים קרובות פונים אלינו בשאלות על הפכים.

על פי רוב אנו נאלצים לאכזב את הפונים: למרבית המילים בעברית ובכל לשון אחרת אין הפכים מובהקים או אין הפכים כלל.

לא לכל מילה יש הפך, ומנגד למילה אחת יכולים להיות הפכים אחדים כשהשוואה נעשית באמות מידה שונות.

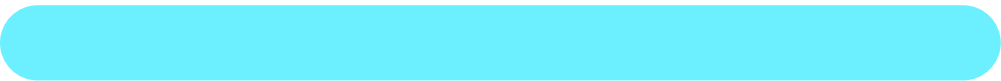
מה נלמד היום?

- מתי כדאי לנו להשתמש במילון?
- כיצד בנויות ההגדרות?
- כיצד בוחרים את המשמעות המתאימה ביותר להקשר?
- יחסים בין מילים: שדה סמנטי, נרדפות, ניגודיות

כיצד מגדירים?

סוגי הגדרות

לאט / איתי לוי

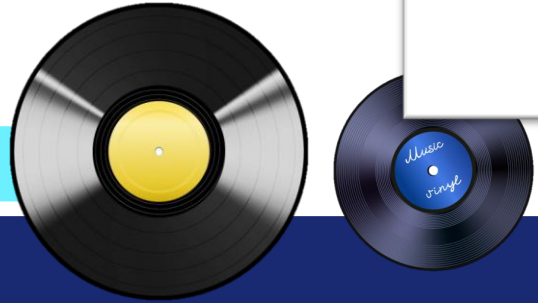

הגדרה קלאסית

הגדרה על דרך הניגוד

הגדרה על דרך הנרדפות

לְאֵט תה"פ [לְ + אֵט] בְּלֹא חֲפְזוֹן, לֹא מְהֵר, בְּמַתִּינּוֹת: "מִי
הִשְׁלַח הַהֲלָכִים לְאֵט" (ישעיה ח ו). "וְאֲנִי אֶתְנַהֵלָה לְאֵטִי,
לְרַגְלֵי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר-לִפְנֵי" (בראשית לג יד). הִתְקַרְבְּנוּ לְאֵט
לְאֵט אֶל הַמַּטָּרָה. - [לְאֵטִי = אֲנִי לְאֵט, לְאֵטוֹ = הוּא לְאֵט...
לְאֵטְכֶם, לְאֵטָם]
- לְאֵט לָךְ! " [שואל מן שמואל ב יח ה, ראו להלן] אֵל נָא תִחַפְדּוּ!
הֲיֵה זֶהִיר וּמַתּוֹן!
- לְאֵט לִי לַנֶּעַר [על פי שמואל ב יח ה] הִזְהַר נָא מִלְּפַגֵּעַ בּוֹ.
- הַהוֹלֵךְ לְאֵטוֹ יָבֹוא בְּעֵתוֹ" [ביאליק, איגרות ג קסב, על פי
לועזית] מִימָרָה בְּשִׁבַח הַמַּתִּינּוֹת וְחֹסֵר הַחֲפְזוֹן.

מאשרים / נועה קירל

הגדרה על דרך הנרדפות

הגדרה קלאסית

הגדרה על דרך הנרדפות

מְאֲשֵׁר, מְאֹשֵׁר [מן א. אשר, אֲשֵׁר] 1. שְׁמֵרָגִישׁ בְּטוֹב בְּמִדָּה רַבָּה, שָׂמַח מְאֹד בְּחֻלְקוֹ: "עֵץ-חַיִּים הִיא לַמְחַזְקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיהָ מְאֲשֵׁר" (משלי ג יח). "וְאִתָּה – הַמְאֲשֵׁר! לֶךְ מֵרָחֵב מִסְבִּיב" (ביאליק, איגרת). מָה מְאֲשֵׁר הָיִיתִי בְּדֶרֶךְ רַגְלִי עַל קֶרְקַע הַמוֹלְדֶּת! 2. שְׂרִיר, שְׁנַתֵּן לוֹ אֲשֹׁר, שֶׁהַחֵלֶט עָלָיו בְּחִיּוֹב: הֵהָסֵפִם הַמְאֲשֵׁר נִכְנָס לְתַקְפוֹ. תְּכַנִּית מְאֲשֶׁרֶת. – [מְאֲשֶׁרֶת, מְאֲשָׁרִים, מְאֲשָׁרוֹת]

ב. **מְאֲשֵׁר, מְאֹשֵׁר** [מן ב. אשר, אֲשֵׁר] מְדַרְךְ, מְנַהֵג: "וַיְהִיוּ מְאֲשָׁרֵי הָעַם-הַזֶּה מִתְעִים, וּמְאֲשָׁרָיו מְבֻלְעִים" (ישעיה ט טו). "הָיוּ הַשְׁתַּדְלָנִים מְאֲשָׁרִים מִתְעִים, וְהַמוֹנֹת יִשְׂרָאֵל מְאֲשָׁרִים-מִתְעִים" (ויסלבסקי, תר' במערכה 4). – [מְאֲשֶׁרֶת, מְאֲשָׁרִים, מְאֲשָׁרוֹת]

בנות / אגם בוחבוט

3

הגדרה קלאסית

הגדרה על דרך הניגוד

הגדרה על דרך הנרדפות

בַּנָּה [מז] [ש"ע; נ'; בָּנָה] פרי ממשפחת המוזיקאים ממוצא
טרופי, הנאכל אחרי הסרת קליפתו הירוקה-הצהובה -
חסר זרעים וגדל באשכולות גדולים Musa

(מתוך "מילון ספיר")

סוגי הגדרות

- הגדרה קלאסית (באמצעות מילה מכלילה)
- הגדרה על דרך הנרדפות
- הגדרה על דרך הניגוד

ועכשיו...

משימה:

- בחרו את המילה האהובה ביותר עליכם בשפה העברית.
- חפשו את הגדרתה במילון
- וציינו את סוג ההגדרה.

הפסקה

חזרנו... ולפנינו משימה נוספת... אך הפעם - משותפת...

האזינו לשיר "שווים"
ומצאו בין מילות השיר
יחסים של נרדפות, ניגודיות ותחום משמעות.

שווים/ רן דנקר ועיליי בוטנר

אתה לבן אני שחור,
אני חשוך אתה באור
שמחמם כמו אמא,
ושדואג לך.

אתה קטן אני גדול
אני רוצה אתה יכול
לרקוד, לצעוד קדימה.
להיות שלם בין אנשים.

ואולי יבוא יום ונהפוך שווים
אתה תהיה לי נחל ואני לך ימים
ונזרום ביחד עד אין סוף
שנייה לפני שקו החוף מגיע
שנייה לפני שקו החוף מגיע

אני בוכה אתה צועק
אני טועה אתה צודק
זאת הצגה שלנו,
ואין קהל ואין במה.
אולי נשב ננוח,
אתה, אתה.
אני, אני.
וגם תחלוף הרוח,
ויעברו כל השנים.

ניגוד/ נרדפות / תחום משמעות (שדה סמנטי)

שווים/ רן דנקר ועיליי בוטנר

ניגוד/ נרדפות/ תחום משמעות (שדה סמנטי)

אני **בוכה** אתה **צועק**
אני **טועה** אתה **צודק**
זאת **הצגה** שלנו,
ואין **קהל** ואין **במה**.
אולי נשב ננוח,
אתה, אתה.
אני, אני.
וגם תחלוף הרוח,
ויעברו כל השנים.

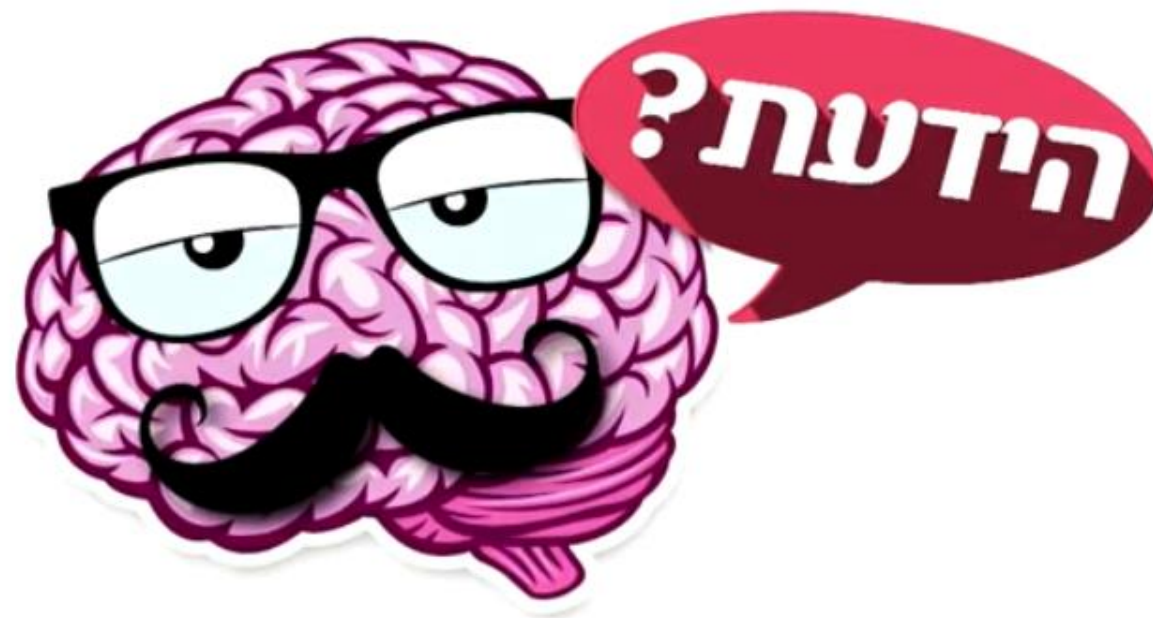
ואולי יבוא יום ונהפוך שווים
אתה תהיה לי **נחל** ואני לך **ימים**
ו**נזרום** ביחד עד אין סוף
שנייה לפני שקו ה**חוף** מגיע
שנייה לפני שקו החוף מגיע

אתה **לבן** אני **שחור**,
אני **חשוק** אתה **באור**
ש**מחמם** כמו אמא,
ושדואג לך.
אתה **קטן** אני **גדול**
אני רוצה אתה יכול
לרקוד, **לצעוד** קדימה.
להיות שלם בין אנשים.

אוצר מילים -
התמודדות עם מילים לא מוכרות בטקסט

הידעת? אוצר מילים

© 2010
המרכז הלאומי למחקר בלשני

ואחרי שצפינו בסרטון...

אוצר מילים דל...
כיצד הוא משפיע עלינו?

פענוח מילים לא מוכרות בטקסט

ברוח חג הפסח:

"אחד ה**צירים** העיקריים בהגדה של פסח היא השאלה והיכולת לשאול.

שיאו של **ציר** זה הוא ללא ספק הקטע המתאר את ארבעת הבנים. בהיררכיית הבנים

שבקטע זה, הבן הרביעי נתפס ברגיל כאדם 'אילם', שאפילו לשאול אינו יודע. קשה

לדמיין אדם שאינו מסוגל לשאול אפילו את שאלת התם: 'מה זאת?'

(דף שבועי- שאינו יודע לשאול" ד"ר יוסף צ ליברזון)

וכשנחפש במילון, ננסה לזהות את המשמעות המתאימה מבין האפשרויות:

ציר-

1. כאב לידה
2. שליח רשמי של מדינה, נציג בועדה.
3. התקן במשקוף
4. מוקד, עיקר שסביבו מתגבשים
5. קבוצת מדינות הפועלת בשיתוף פעולה
6. קו אנכי וקו אופקי בגרף
7. רוטב מבושל סמיך.

"אחד ה**צירים** העיקריים בהגדה של
פסח היא השאלה והיכולת לשאול"

מה למדנו היום?

- מתי כדאי לנו להשתמש במילון?
- כיצד בנויות ההגדרות?
- כיצד בוחרים את המשמעות המתאימה ביותר להקשר?
- יחסים בין מילים: שדה סמנטי, נרדפות, ניגודיות

מטלת השיעור

- האזינו לשיר "יחד" של להקת "חלב ודבש".
- זהו מילים שאינן מוכרות לכם.
- מצאו את משמעות המילים ע"פ הדרכים שלמדנו.
- בחרו מילה אחת מתוך מילים אלו ומצאו את ההגדרה המילונית שלה.
- זהו את סוג ההגדרה המילונית שמצאתם.

יחד / חלב ודבש

רק אם נאמין בעוז הרוח,
רק אם נאמין ולא ננוח
מן המיצרים אל ים פתוח
כמים רבים נסער.

רק אם נאמין ודאי נצליח,
רק אם נאמין ודאי נגיע
בימים של סער ברקיע
כאש התמיד נבער.

עוד נדע ימים טובים מאלה,
עוד נדע ימים טובים פי אלף
שורשינו יעמיקו סלע
כמו ארזים בהר.

עוד נדע ימים טובים מאלה,
עוד נמתיק מימיו של ים המלח,
כשדה ירוק אחר השלף
כאשד בלב מדבר.

יחד - כל הדרך,

יחד - לא אחרת,

יד ביד נושיט לטוב

שעוד יבוא, בוא יבוא.

יחד - כל הדרך,

יחד - לא אחרת,

יחד איש אל איש יפתח

את לבבו.